

Значення судової експертизи у забезпеченні справедливого судочинства: аналіз сучасних проблем та перспектив

Юлія Михайлова,

ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0758-5772>, e-mail: julia.mykhailova1990@gmail.com

Порушено питання розвитку й удосконалення судової експертизи в Україні. Розглянуто це питання як основний аспект, що слугує ключовою передумовою для підвищення якості судочинства та забезпечення справедливості. Досліджено кілька можливих напрямів удосконалення судової експертизи в Україні, з-поміж яких — законодавчі зміни й трансформація стандартів.

Ключові слова: *судова експертиза; судочинство; справедливість; експертне забезпечення правосуддя.*

The Significance of Forensic Examinations in Guarantee Fair Legal Proceedings: Analyzing Current Challenges and Future Outlook

Iuliia Mykhailova

This article discusses advancement and refinement matters of forensic examinations within Ukraine, regarded as a pivotal facet crucial for elevating judicial quality and upholding justice. Various plausible avenues for enhancing forensic expertise in Ukraine are explored, encompassing legislative modifications and standards evolution.

Keywords: *forensic examination; legal proceedings; equity; providing forensic science services for justice authorities.*

Динамічний розвиток суспільства і, як наслідок, розвиток інститутів демократичної правової державності в Україні відгукується в потребах громадянського суспільства в забезпеченні справедливості судочинства, що розкриває актуальність цього дослідження. Така потреба суспільства виявила низку проблем і одночасно перспективи розвитку судової експертизи. Важливим чинником забезпечення державою об'єктивності судочинства та справедливості судових рішень є використання сучасних досягнень науки у галузі судової експертизи. Ураховуючи визначальну роль результатів експертної діяльності, важливо виключити будь-які чинники, що впливають на результати судових експертиз, шляхом удосконалення законодавства, підвищення стандартів і рівня відповідальності судових експертів.

У сучасному адміністративному судочинстві судова експертиза є важливим засобом доказування істини в судових процесах.

Право кожного на справедливий суд як вічна цінність будь-яких прав закріплена ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1].

Зазначений принцип є підґрунтям Кодексу адміністративного судочинства України (далі — КАСУ) [2] і закріплює обов'язковість дотримання умов законності та обґрунтованості судового рішення, ужиття судом всіх законних заходів, необхідних для з'ясування наявності або відсутності обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги й заперечення учасників справи. Такі дані встановлюються судом на підставі показань свідків, письмових, речових і електронних доказів, а також висновків експертів (ч. 2 ст. 72 КАСУ). Суд, досліджуючи і вивчаючи обставини справи, здійснює оцінку, дотримуючись загальних правил оцінки доказів, і жоден такий доказ, зокрема, висновок експерта, не має наперед встановленої сили.

Проте вважається, що судова експертиза — один із найбільш ефективних засобів доказування та захисту в судочинстві. Адже однією з умов об'єктивності та справедливості розгляду адміністративної справи є широке використання спеціальних науково-технічних знань із різних галузей. Ефективною формою їх використання є судова експертиза, оскільки залучення експертів, фахівців у певній галузі науки, мистецтва, релігії, права, техніки або виробництва, дає змогу отримати відповіді на складні наукові питання, що вимагають високого рівня кваліфікації та спеціалізованих знань, усебічно й повно з'ясувати обставини справи та розв'язати питання по суті.

Роль судового експерта полягає в забезпеченні об'єктивності та відсутності інтересу у справі, що сприяє справедливому судочинству в адміністративних справах.

Незважаючи на важливість судової експертизи в адміністративному судочинстві України, існують деякі проблеми, які можуть виникати в процесі проведення експертизи. Деякі із них:

- недостатня кваліфікація експертів: у багатьох випадках експерти не мають достатнього досвіду та кваліфікації, щоб здійснювати професійні дослідження. Це призводить до неточності експертного висновку, що своєю чергою може вплинути на результат судового процесу;
- у деяких випадках немає чіткої методики проведення експертизи, що може призвести до різних результатів дослідження різними експертами, що ускладнює роботу суду та може викликати сумніви щодо об'єктивності висновків;
- неправильна постановка питання: іноді питання, які ставлять перед експертами, не є точними або недостатньо конкретними, що може призвести до неточного або неповного висновку;
- відсутність чітких правил складання експертного висновку: у деяких випадках експертні висновки можуть бути складені недостатньо чітко та зрозуміло, що може призвести до неправильного трактування результатів експертизи;
- наявність пасивного впливу та незаконного втручання в проведення судової експертизи внаслідок заниження гарантій судовим експертам;
- розширення суб'єктності судово-експертної діяльності через звуження кваліфікаційних вимог у комплексі із заниженим рівнем відповідальності, надання результату у вигляді сумнівних висновків, які попри все мають ознаки офіційного документа.

Загалом робота експерта полягає не в оцінюванні, а в дослідженні, у формуванні об'єктивних висновків. Оцінна діяльність не є основною характеристикою висновку судового експерта, натомість суд здійснює оцінку такого висновку відповідно до чинних нормативно-правових актів, дотримуючись загальних правил оцінки доказів, і жоден такий доказ, зокрема висновок експерта, не має наперед установленної сили. Суд може взяти або не взяти висновок судової експертизи до уваги з різних причин. Під час проведення судової експертизи експерти можуть припуститися різних помилок, зокрема, нехтувати деякими аспектами, які можуть вплинути на об'єктивність їхніх висновків.

Метою цього дослідження є пошук шляхів удосконалення судової експертизи в Україні та розв'язання проблем, які сьогодні чітко сформульовано. Застосовуючи традиційні методи дослідження, вважаємо, що для пошуку можливих шляхів удосконалення судової експертизи в Україні передусім необхідно зазначити причини, які є в основі проблем, що виникають у процесі проведення експертизи.

Відсутність єдиної структури, що здійснювала б організаційно-управлінську функцію судово-експертної діяльності, викликає в науковців полеміку.

Проте неможливо не зауважити, що майже всі проблеми процесу проведення судових експертиз об'єднані спільним наслідком — неточністю й необ'єктивністю висновку судового експерта, визнанням висновку судового експерта недопустимим доказом, і, як наслідок, негативним впливом на результат судового процесу. Дані обставини неодноразово досліджувались Дисциплінарною палатою Центральної експертної кваліфікаційної комісії при Міністерстві юстиції України на предмет того, чи не вийшов експерт за межі своєї компетенції та дотримання процедур.

Повертаючись до підстав, що стали рушійним чинником проведення цього дослідження — загострення потреби громадянського суспільства в Україні з дотримання гарантій справедливого суду, важливо підкреслити потребу саме в об'єктивних судових експертизах, законність і висока професійність яких не підлягала б сумніву.

Для досягнення цієї мети важливо вдосконалити законодавство, що регулює судову експертизу, вносити необхідні зміни для покращення процедур незалежності

експертів та обґрунтування їх висновків. Законодавець має розробити чіткий стандарт для судових експертів і організувати навчання їх та сертифікацію для забезпечення якості роботи.

Окрім того, неможливо обійти важливість дотримання етичних стандартів у сфері судової експертизи та вжиття заходів для їх зміцнення, оскільки це впливає на довіру до правосуддя та забезпечує справедливість судового процесу.

Ось деякі аспекти цього питання:

- довіра до експертів. Забезпечення дотримання етичних стандартів допомагає створити довіру до судових експертів. Якщо експерти діють етично, це переконує учасників судового процесу в об'єктивності та безпристрасності експертної думки;
- справедливий судовий процес. Етичні стандарти гарантують, що експерти не відчують тиску чи впливу ззовні та надають об'єктивні й незалежні висновки. Це важливо для забезпечення справедливості при розв'язанні судових справ;
- забезпечення прав людини. Судова експертиза може мати серйозний вплив на життя та свободу людей. Дотримання етичних стандартів гарантує, що експерти не порушують прав та гідності осіб, які перебувають під досудовим або судовим розглядом;
- зменшення кількості помилок. Етичні стандарти містять чесність, точність та відповідальність. Дотримання цього сприяє уникненню помилок у судовій експертизі.

Отже, дотримання етичних стандартів є важливим аспектом сфери судової експертизи, оскільки воно сприяє справедливому судочинству і збереженню довіри до судової системи.

Судова експертиза є необхідною складовою справедливого судочинства, яка гарантує об'єктивність, надійність та захист прав учасників судового процесу.

Перелік джерел посилання

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 : ратиф. Законом № 475/97-ВР від 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 01.09.2023).
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2747-15> (дата звернення: 01.09.2023).
3. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підруч. Харків, 2001. 656 с. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-51.html> (дата звернення: 01.09.2023).
4. Висновок Головного науково-експертного управління Верховної Ради України від 04.01.2016 р. на проєкт закону України «Про громадський контроль» (від 13.11.2015 р. № 2737-1). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55101 (дата звернення: 01.09.2023).
5. Наливайко Т. В. Громадський контроль в Україні як інститут громадського суспільства: теоретико-правовий аспект: автореф. ... канд. наук: 12.00.01. Львів, 2010.
6. Проєкт закону України «Про громадський контроль» (реєстр. № 4697 від 14.04.2014 р.) URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50646 (дата звернення: 01.09.2023).
7. Проєкт закону України «Про громадянський контроль за діяльністю органів влади, їх посадових і службових осіб» (реєст. № 9013 від 07.08.2018 р.) URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/JH6YD00I> (дата звернення: 01.09.2023).
8. Сквірський І. О. Інститут громадського контролю в Україні та його правова природа. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016 р. № 19. URL: <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc19/13.pdf> (дата звернення: 01.09.2023).